

ІНТЕГРАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ І ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВУЗІ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто процеси соціалізації і виховання у взаємообумовленій єдності, подано характеристику виховного соціокультурного простору як педагогічної категорії, запропоновано рекомендації по вдосконаленню навчально-виховного процесу.

Активні інноваційні процеси, що відбуваються в соціально-політичній і економічній сферах суспільства, викликали необхідність здійснення освітніх реформ у системі освіти. Вища школа, її стан, тенденції і перспективи розвитку, аналіз зарубіжної і вітчизняної практики переконують у тому, що зміни в системі освіти і безпосередньо у вищій школі вимагають критичної переоцінки сталих науково-теоретичних і практичних систем виховання, перегляду традиційних підходів у використанні технологій виховної взаємодії педагогів і студентів. У той же час учені аргументовано обґрунтовують той факт, що реформу вищої школи не можна вважати повною, якщо не буде сформована активна, життєздатна, гуманна особистість майбутнього фахівця. Не викликає сумніву те, що виховання – одна із проблем сьогодення, яка безпосередньо стосується інтересів молодого покоління, педагогів, вихователів, батьків, усього суспільства.

В останні роки було висунуто ідею безперервної освіти, але на практиці вона зводилася тільки до безперервного навчання. Проте безперервним навчанням проблеми не вирішити, тим більше що освіта поки є незатребуваною цінністю. Інтерес до знань продовжує падати. Необхідно шукати нові рішення, переглядати багато позицій не тільки в питаннях навчання, але й, переважно, у виховній практиці.

Найчастіше виховання як педагогічна проблема у вузі не розглядається системно, не є цілісним навчально-виховним процесом. Наслідком такого відношення до виховної діяльності у вузі є недостатній загальнокультурний рівень випускників, погіршення взаємин студентів і викладачів, ігнорування пропозицій педагогів про залучення студентів до конкретних форм виховної діяльності. Продовжується тенденція підготовки студентів до конкретної професії, тобто формування певних знань, умінь, навиків, внаслідок чого освічений, з багатим запасом знань студент – часто людина безкультурна, невихована, конфліктна. Це підстави підводять до необхідності вирішення проблем виховання особистості студента з опорою на якісно нові підходи до побудови всієї системи освіти.

У зв'язку з цим освіта і виховання у вузі покликані відображати високу мету – формування творчої особистості, здатної до сприйняття інноваційних процесів у суспільстві, використання нових технологій із високою професійною культурою.

У вітчизняній педагогіці активно досліджувався процес виховання молоді (Г.Д. Авер'янова, Є.В. Бондаревська, Н.І. Болдирев, Б.З. Вульф, А.Г. Давидюк, С.Я. Дем'янчук, О.А. Дубасенюк, В.С. Заслуженюк, Р.М. Капралова, Н.В. Кичук, Б.С. Кобзар, В.І. Кожокар, О.П. Кондратюк, Л.В. Кузнєцова, І.С. Мар'єнко, А.Ф. Нікітін, Я.В. Соколов, Г.М. Філонов), але лише в небагатьох працях розглядалися питання виховання студентів.

Період навчання у вузі – найважливіший етап соціалізації студента, який полягає у формуванні особистості в умовах соціокультурного простору університету шляхом засвоєння в ході виховання і навчання загальнокультурного і соціального досвіду. Студенти накопичують і перетворюють власні цінності й орієнтації, вибірково вводять у свою систему поведінки ті норми і правила, які прийняті у суспільстві та студентському колективі. Процес соціалізації включає також освоєння студентською молоддю культури людських відносин і суспільного досвіду, соціальних норм і ролей, нових видів діяльності і форм спілкування. Таким чином, вузівська система навчання і виховання є могутнім чинником соціалізації особи студента, і цей процес соціалізації здійснюється в ході самої життєдіяльності студентів і викладачів.

Від позитивної соціалізації студента у вузі залежить формування і розвиток його особистості, розвиток певного культурно-діяльнісного середовища, виховання молодого покоління. Як відомо, виховання у навчальному закладі здійснюється через зміст навчання, а також поза ним – у позанавчальній діяльності, яка у вузі складається в основному з трьох компонентів: позанавчальною діяльністю студентів, виховної роботи викладачів із студентами, системи управління позаучбовою діяльністю. Вона є істотним елементом способу життя студентів, професійної діяльності викладачів і керівників навчального закладу. Для освітньої установи позааудиторна діяльність – частина виконуваних нею функцій. Її специфіка пов'язана з тим, що така діяльність здійснюється у вільний від навчання час і визначається власним вибором студента того чи іншого виду діяльності.

Фахівці відзначають тісний взаємозв'язок між процесом соціалізації особи та інноваційною природою кожного акту соціалізації. Основними структурними елементами принципу інноваційності виступають діалогізм, відвертість, співпраця і співтворчість. Але головне новоутворення, яке виникає в умовах інноваційної діяльності – це здатність до створення нової позиції особистості стосовно до світу, суспільства, самого себе.

Інтеграційною характеристикою розвитку особистості внаслідок соціалізації як процесу і результату засвоєння соціального досвіду служить поняття соціалізованості, показником якої є знання і утворення норм, цінностей, ступінь уключеності студента в навчально-виховний процес, у систему міжособистісних відносин. Значущим результатом соціалізації особистості є розвиток системи індивідуальних якостей, що фіксується

поняттям "соціальна зрілість" і включає інтелектуальну, трудову, професійну, світоглядну, політичну, етичну та інші сторони зрілості особистості. При цьому феномен зрілості є певним етапом у розвитку якого-небудь процесу або явища, що характеризується вищими досягненнями якісних параметрів.

У основі загальнонаукових, психолого-педагогічних ідей соціального розвитку особистості лежать ідеї В.В. Зеньковського (ідея подолання соціальної інертності через розвиток соціальних відчуттів і соціальної ідентичності), Л.С. Виготського (теорія соціального середовища як визначального чинника виховного процесу), З.Л. Рубінштейна (теорія діяльності як позиції по відношенню до суспільства і потреби виконання громадського обов'язку), Л.І. Божович (теорія розвитку мотиваційної сфери як основи формування особистості).

Сутнісну основу теоретичних досліджень поняття соціальної зрілості склали положення Т.М. Мальковської (про соціальну активність як стрижневу якість і одночасно основну умову розвитку соціальної зрілості), А.В. Мудрика (досягнення соціальної зрілості як балансу між адаптацією людини в суспільстві і відособлення у ньому), Д.І. Фельдштейна (про становлення соціальної зрілості через формування соціальних якостей, що визначають людину як суспільну істоту), А.О. Реана (про диспозиційну терпимість як основу соціальної взаємодії).

Структура і критерії соціальної зрілості особистості відображені в дослідженнях О.Н. Гундарь, І.М. Даниленко, З.І. Васильєвої, Л.Н. Когана, І.С. Кона, Т.Є. Конникової, В.Т. Лісовського, Н.С. Темірова, Г.П. Фурманюк та інших.

Накопичені в науці знання і досвід свідчать про те, що соціальна зрілість тлумачаться як інтеграційна якість особистості, в якій усі компоненти детерміновані системою суспільних відносин, співвідпорядковані і знаходяться в ієрархічній залежності. Компонентами соціальної зрілості дослідники називають соціальну активність, толерантність, орієнтацію на духовні цінності, рефлексію, креативність, соціальну відповідальність, причому остання визначається як системоутворюючий компонент соціальної зрілості, що включає всі перераховані компоненти. Це дозволяє визначити соціальну зрілість як інтеграційну якість особистості, що характеризується наявністю соціальної відповідальності, соціальної активності, толерантності, рефлексії, креативності і включеності суспільних інтересів у зміст власних ціннісних орієнтацій.

Проте, незважаючи на багатоаспектність дослідження даної проблеми, маловивченими залишаються питання розвитку соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі педагогічного вузу. Аналіз наукової літератури, а також реалії суспільного життя свідчать, що, незважаючи на досить широке висвітлення проблеми становлення соціальної зрілості в різних дослідженнях, постійно змінні соціально-економічні умови викликають необхідність зіставлення і узгодження накопиченого наукового досвіду з реальністю. Існує потреба суспільства у фахівцях, що володіють цілісним гуманістичним світоглядом і соціальною зрілістю, глибокими професійними знаннями, що комплексно реалізують свій творчий потенціал у професійній діяльності, яка в свою чергу вимагає перегляду якості підготовки фахівця відповідно до вимог суспільства. Водночас аналіз навчально-виховного процесу педагогічного вузу і діагностичні дані свідчать про те, що без організації спеціальної діяльності розвиток соціальної зрілості вузівської молоді відбувається неефективно.

Специфіка процесу розвитку соціальної зрілості студентів педагогічного вузу полягає в його поетапності, послідовності і можливостях включення студентів у різноманітні види діяльності в позанавчальний час.

Ряд важливих висновків про визначальну роль виховання у формуванні особистості, функції діяльності як основи розвитку, про характер співвідношення виховання і процесу соціалізації особистості, який розкриває природу цього педагогічного процесу, містять дослідження О.О. Бодальова, В.В. Зеньковського, О.Г. Ковальова, О.Н. Леонтьєва, А.В. Мудрика, А.В. Петровського та ін. На сьогодні є повна підстава говорити про численні погляди і підходи до розуміння суті виховання в системі вищої освіти. Разом з тим мета, зміст і способи підготовки фахівців не співвіднесені повною мірою із завданням виховної функції, не несуть диференційованого, особистісно-орієнтованого підходу. У численних публікаціях із проблеми формування професіоналізму вчителя не розкриті суть цього процесу і його компонентів; недостатньо повно виявлені функції індивідуальної позааудиторної діяльності студента і педагогічної діяльності викладача вузу.

Аналіз сучасної педагогічної літератури і досвіду роботи провідних вузів у галузі соціалізації і виховання студентів дозволяє виділити ряд проблем. Найважливіша з них – проблема виховання, якісного визначення і цілеспрямованого розвитку особистості студента.

Виховання студентів у системі вищої професійної освіти, орієнтоване на формування базової культури особистості, включає:

- подальший розвиток соціального і життєвого досвіду особистості, її мотиваційної сфери, соціально-комунікативних умінь і навиків;
- формування навиків прийняття рішень у послідовному і відповідальному здійсненні соціальних функцій;
- підтримку професійного зростання;
- громадянське самовизначення;
- усвідомлене формування соціально прийняттого способу життя.

Реалізація вказаних цілей у свою чергу припускає створення єдиного соціокультурного виховного простору університету. Соціальний виховний простір – "спеціально організована педагогічна сфера, структурована система педагогічних чинників і умов становлення особистості студента. Характерні ознаки простору – його протяжність, структура, взаємозв'язок і взаємозалежність елементів, його відокремлення з середовища, обов'язково сприймана вихованцем суб'єктивно" [1].

Важливими умовами формування гармонійної особистості студента в соціокультурному виховному просторі є широке використання у діяльності педагогів і студентів різноманітних культурних цінностей, облік національних традицій у вихованні і навчанні, створення нового, гуманного, різноманітного і складного

культурного середовища, освоєння загальнолюдських цінностей світової, національної культури. У соціокультурному просторі головним системоутворюючим чинником виступає особистісно-орієнтоване виховання гуманістичного типу. Представники наукової школи Є.В. Бондаревської [2] розглядають таке виховання як педагогічно керований процес культурної ідентифікації, соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості, у ході якого відбувається входження вихованця в світ культури, у життя соціуму, розвиток усіх його творчих можливостей – здібностей і становлення його як людини.

Соціокультурний виховний простір вищої школи виконує ряд функцій, головні з яких:

- соціально-адаптаційна, відповідно до якої професійна, навчальна діяльність успішна лише для тих, хто достатньою мірою соціально адаптований;

- культурологічна, яка визначає, що виховання культури людини як мета особистісно-орієнтованої освіти може бути реалізоване лише культурологічною освітою. Ця функція передбачає також створення умов для аудиторної і позааудиторної діяльності, коли життя студентів і викладачів проходить у заглибленні у культуру, в переживанні культурної події як особистісно-значущого вчинку, співучасті у культурному звершенні, розкритті культурних сенсів;

- виховна функція, пов'язана з формуванням у студентів ціннісного відношення до світу, культури, навколишнього середовища, з усвідомленням себе в цьому світі;

- гуманістична функція, що передбачає залучення студентської молоді до загальнолюдських цінностей, формування у них адекватної цим цінностям поведінки.

У ході навчально-виховного процесу необхідно створити оптимальні умови для розвитку особистості того, хто навчається, надати йому допомогу в самовихованні, самовизначенні, етичному самоудосконаленні, освоєнні широкого кола соціального досвіду. Основними напрямками реалізації цього освітнього імперативу є:

- затвердження відносин співробітництва між студентами і викладачами в управлінні установами професійної освіти;

- розвиток студентського самоуправління, інститутів колективної студентської самоорганізації;

- розвиток дозвілля, клубної діяльності як особливості сфери життєдіяльності студентської молоді.

Перспективи функціонування і розвитку системи навчально-виховної діяльності у вузі в сучасних умовах (це підтверджується багатьма дослідженнями; зокрема В.Т. Лісовського, В.О. Якуніна [4, 5]) вбачаються у реалізації таких заходів:

- поєднання наявного позитивного досвіду і традицій із пошуком нових форм і напрямів діяльності, адекватних сучасним ціннісним орієнтаціям студентської молоді;

- вдосконалення системи управління позаучбовою діяльністю, інформування студентів;

- забезпечення професіоналізму кураторів, удосконалення їх роботи, контроль за їх діяльністю, регулярне проведення конференцій кураторів;

- створення системи морального і матеріального стимулювання найбільш активних викладачів і студентів-організаторів виховної позааудиторної діяльності.

Таким чином, створення соціокультурного виховного простору вищої школи здатне зіграти вирішальну роль у здійсненні завдань гармонійного розвитку особистості, формуванні системи доцільної виховної взаємодії педагогів і студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Борытко Н.М. Педагог в пространствах современного воспитания. – Волгоград: Перемена, 2001. – 112 с.
2. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. – Ростов н/Д., 2000. – 234 с.
3. Дьяченко М.М., Кандыбович Л.А. Краткий психологический словарь: личность, образование, самообразование, профессия. – Мн.: "Хэлтон", 1998. – 156 с.
4. Молодежь: тенденции социальных изменений. Сб. статей / Научный ред. В.Т.Лисовский. – СПб., 2000. – 98 с.
5. Якунин В.А., Ахтариева Л.А., Шиян А.О. Становление студентов в процессе обучения их в вузе // Психология и педагогика в реформе школы. – Л.: Изд. Ленинград. ун-та, 1986. – 123 с.

Матеріал надійшов до редакції 8.09.2005 р.

Прокоф'єва М.Ю. Інтеграція учебної и воспитательної роботи в вузе как фактор успішної соціалізації студентської молоді.

В статті розглядаються процеси соціалізації и виховання во взаємообумовленному єдинстві, дається характеристика воспитательного соціокультурного простору как педагогічної категорії, пропонуються рекомендації по удосконаленню учебно-воспитательного процесу.

Prokofieva M.Yu. Integrating Education and Upbringing Activities of Higher Educational Establishments as a Means to Facilitate Socialization of Students.

The article considers the correlation of Socialization and Upbringing and sets forth the characteristic features of educational, sociocultural spectrum as a category of pedagogics. Suggested also are the recommendations to improve education and upbringing activities..